

TÜRK ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF ARCHEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

e-ISSN: 2791-8394

Sayı | Number: 91

Ocak | January 2026

Arkeolojik Araştırmalar Bağlamında Anemurium'un 2019 Sezonu Üzerine Genel Bir Bakış

An Overview of Anemurium's 2019 Season in the Context of Archaeological Research

Mehmet TEKOKAK

Prof. Dr.

Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, Türkiye | Selçuk University, Department of Archaeology, Konya, Türkiye

mtekocak@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0002-6923-4230>

Cihangir ALDEMİR

Dr. Araştırma Görevlisi | Research Assistant

Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, Türkiye | Selçuk University, Department of Archaeology, Konya, Türkiye

cihangiraldemir@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-5930-4621>

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 10.11.2025

Kabul Tarihi | Accepted: 19.01.2026

Yayın Tarihi | Published: 31.01.2026

Atıf | Cite As

Tekocak, M., Aldemir, C. (2026). Arkeolojik araştırmalar bağlamında Anemurium'un 2019 sezonu üzerine genel bir bakış, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 91, 61-84

Değerlendirme: Bu makalenin değerlendirmesi çift taraflı kör hakemlik ile yapılmıştır.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Review: This article was evaluated by double-blind peer review. It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Etik Beyan: Bu makalenin yazarı tarafından çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/ yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.

Yapay Zeka Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Ethical Statement: The author of this article declares that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all studies used were cited in the references. This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained from literature reviews/published sources.

Artificial Intelligence Ethical Statement: No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Öz

Anemurium, Antik Çağ'da Kilikya Bölgesi'nin batısındaki önemli liman kentlerinden birisidir. Antik kente ait kalıntılar; Mersin iline bağlı Anamur ilçesinin Ören Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Anemurium'da 2016 yılından bu yana aralıksız bir şekilde kazı ve onarım çalışmaları sürdürölmektedir. Bununla birlikte 2019 sezonundaki araştırmalar, kentin Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağ mimari dönüşümlerine dair önemli veriler sağlamıştır. Nekropol Kilisesi'nin güneyinde ortaya çıkan mekânlar ve bu mekânlarda görölen mozaik zeminler, olası bir onarım evresini göstermiştir. Baptisterium'un batı girişinde ise toplu hâlde bulunan 41 bronz sikke, yapının terk ediliş sürecini belgeleyen önemli bir bulgu olmuştur. Merkez (III 10 C) Kilisesi'nde neflerdeki çalışmaları, zemin döşemesi için çatı kiremidi levhaların kullanıldığını ortaya koymuştur. Ayrıca kilisenin kentte gerçekteşen bir deprem sebebiyle sütunlarının yıkılmadan önce kullanım dışı kaldığı anlaşılmıştır. Merkez (III 5) Hamamı'nın kuzeyinde ortaya çıkan mekânlar ise MS 6. ve 7. yüzyıllarda atölye/işlik amaçlı kullanıldığını işaret etmiştir. Bu yapılar, arazinin eğimine uyumlu biçimde kuzey-güney doğrultulu duvarlarla teraslanarak inşa edilmiştir. Bu yeni yapılaşma evresi, kentin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimi belgelemektedir. ANR17.NKR.001 kodlu Kubbeli Mezar (A I 6) iki katlı olup yapının MS 3. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 4. yüzyılın ilk yarısı arasında iki inşa evresinden geçtiği anlaşılmıştır. Mezarın alt ve üst katlarında farklı üst örtü (tonoz ve kubbe) sistemlerinin uygulanmış olması, gömölen bireyler arasındaki sosyal ya da ailevi statü farklılıklarıyla ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Sütunlu Cadde olarak düşünölen alanda ortaya çıkan bireye ait iskeletler ise oldukça dikkat çekmiştir. Yoğun deniz kumu içinde görölen bu bireylerin, olağan bir gömü uygulamasından ziyade bir doğal afet sonucunda bu konuma ulaşmış olabileceği ihtimaller arasındadır. Bununla birlikte bu bireylerin bilinçli bir gömü işlemiyle buraya yerleştirilmiş olma ihtimali de tümöyle göz ardı edilmemelidir. Anemurium'da özellikle 2019 yılı çalışmalarıyla elde ettiğimiz bilgiler, kent tarihi ağıısından eksik kalan kısımlara yeni bir bakış ağıısı getirmemize ve önemli sayılan bazı sonuçların ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Dağlık Kilikya, Anemurium, Anamur, Mersin

Abstract

Anemurium was one of the important harbour cities in the western part of the Rough Cilicia in the Ancient Age. The ruins of the ancient city are located within the boundaries of the Ören/Batıkent neighbourhood, Anamur District, Mersin Province. Excavation and restoration work has been ongoing continuously in Anemurium since 2016. Furthermore, research conducted during the 2019 season has provided important data regarding the architectural transformations of the city during the Roman Imperial Period and Late Antiquity. The spaces uncovered south of the Necropolis Church and the mosaic floors found in these rooms indicate a possible restoration phase. The 41 bronze coins found in a cluster at the western entrance of the Baptistery constitute an important discovery documenting the process of the building's abandonment. Work in the naves of the Central (III 10 C) Church revealed that roof tile slabs were used for the floor covering. It has also been understood that the columns of the church fell into disuse before collapsing due to an earthquake that struck the city. The rooms uncovered north of the Central (III 5) Bath indicate that they were used as workshops/atelier in the 6th and 7th centuries AD. These structures were built in terraces with north-south oriented walls, adapting to the slope of the terrain. This new phase of construction documents the socio-economic changes occurring within the city. The domed tomb (A I 6), coded ANR17.NKR.001, is two-storeyed, and it is understood that the structure underwent two phases of construction between the second half of the 3rd century AD and the first half of the 4th century AD. The application of different roof systems (vault and dome) on the lower and upper floors of the tomb has been interpreted as being related to social or familial status differences among the buried individuals. The skeletons belonging to individuals found in the area thought to be the Colonnaded Street are particularly noteworthy. It is possible that these individuals, found in dense sea sand, may have ended up in this location as a result of a natural disaster rather than a normal burial practice. However, the possibility that these individuals were deliberately placed here should not be entirely disregarded. The information has been obtained, particularly from the 2019 studies in Anemurium, enables us to gain a new perspective on the missing parts of the city's history and to reveal some important findings.

Keywords: Cilicia, Rough Cilicia, Anemurium, Anamur, Mersin

Arkeolojik Araştırmalar Bağlamında Anemurium'un 2019 Sezonu Üzerine Genel Bir Bakış

Antik Çağ'da batıda Manavgat Çayı'ndan (Melas) başlayıp doğuda İssos (Kinet Höyük) Antik Kenti'ne kadar uzanan ve kuzeyinde Toros Dağları'yla sınırlandırılan alan, Kilikya olarak bilinmekteydi (Herodotos, VII, 91; Erzen, 1940, s. 54-58; Mitford ve Andrews, 1980, s. 1232-1234; Strabon, 2000, XIV, IV, 2; Machatschek, 1967, s. 12) (Şekil 1). Bölge, jeomorfolojik açıdan birbirinden tamamen farklı özelliklere sahip iki bölümden oluşur. Kilikya'nın doğusuna yani Soli'den (Viranşehir) İssos'a kadar uzanan ve bereketli Çukurova'yı kapsayan ovalık bölümüne Ovalık Kilikya (Pedias/Campestris) denilirken Kilikya'nın batısı diğer bir deyişle Manavgat Çayı'ndan (Melas) Soli'ye uzanan yüksek dağlarla ve ormanlarla kaplı engebeli kısım ise Dağlık Kilikya (Tracheia/Aspera) olarak adlandırılmıştır (Strabon, XIV, V, 1; Ünal ve Girginer, 2007, s. 60; Pilhofer, 2015, s. 17-20). Bu iki bölgeyi birbirlerinden ayıran sınır Lamas (Limonlu) Nehri'dir (Mitford ve Andrews, 1980, 1234). Akdeniz'e uzanan dağları, nehirleri, vadileri, ovaları ve platolarıyla Kilikya Bölgesi, coğrafi olarak büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Bölgenin söz konusu coğrafi çeşitliliği, politik yapısına da yansımış ve bu sebeple çağlar boyunca Kilikya Bölgesi'nin ovalık ve dağlık bölümleri arasında, kültürel farklılıkların yanı sıra sıkça karmaşık politik ilişkiler de yaşanmıştır. Bu durum, coğrafi açılarından değişiklik gösteren dağlık ve ovalık bölümlerdeki kentlerin idari yapılarını, tarihi gelişimlerini ve diğer kentlerle olan ilişkilerdeki rollerini de etkilemiştir (Kurt, 2009a, s. 32; Kurt, 2009b, s. 120; Kurt, 2011, 429). Özellikle Dağlık Kilikya'da coğrafi faktörlerin kentler üzerindeki etkisini açıkça görebilmek mümkündür. Adından da anlaşılacağı üzere dağlık bir yapıya sahip olan bölgenin kıyı kentleri ile hinterlandındaki kentler farklı özelliklere sahiptir. Genellikle bölgenin iç kesimlerine dağınık ve küçük yerleşim merkezleri kurulmuştur. Kıyıda ise durum farklıdır. Denizden yer yer yükselen sırtlar arasında kalan ve alüvyonların kıyıda birikmesiyle oluşan düz sahalar yerleşime, bunun yanı sıra yer yer tarıma elverişli hâle gelmiştir. Sahil kentlerinin birbirleri ile bağlantıları genellikle deniz yolu vasıtasıyla sağlanırken sahil kentleri ile iç bölgelerde yer alan kentler arası ulaşım, dere vadi veya yüzey şekillerinin doğal olarak oluşturduğu yollar aracılığı ile olmuştur (Zoroğlu, 1994, s. 437). Bu tür kıyı boyunca oluşmuş düzlük bir alan üzerine kurulan ve Dağlık Kilikya Bölgesi'nde stratejik konumuyla öne çıkan antik yerleşimlerden biri Anemurium'dur.

Anemurium Antik Kenti'ne ait kalıntılar, günümüzde Mersin ilinin Anamur ilçesine bağlı Ören (Batıkent) Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1-3). Antik Anemurium'un batı sınırını oluşturan dağlık alan, güneybatı yönünde Akdeniz'e doğru belirgin bir çıkıntı yapmaktadır. Bu çıkıntı, Türkiye'nin Akdeniz'e doğru uzanan en uç noktası olup Anamur Burnu adıyla bilinmektedir. Antik kentin yerleşim alanı, Anamur Burnu çevresinden başlayarak kuzeydeki dağlık arazinin doğu yamaçlarından ve eğimin azaldığı düzlük kesimlerden Sultansuyu Çayı'na kadar devam etmektedir (Tekocak, 2020, s. 179). Roma İmparatorluk ve Bizans dönemleri boyunca Anamur Ovası'nın başlıca yerleşimi olan Anemurium, bölge için hem bir ticaret pazarı hem de idari bir merkez işlevi görmüştür. Ayrıca Kıbrıs'a olan coğrafi yakınlığı, kentin bölgesel ölçekte önemli bir ticaret merkezi hâline gelmesini sağlamıştır (Russell, 1987, s. 15). Bunun doğal bir sonucu olarak da kentte dönem dönem refah düzeyi oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ayrıca Anemurium'un önemli yol güzergâhları üzerinde bir istasyon vazifesi görmesi ve ticari bir limana sahip olması bu refah düzeyinin artmasında etkili olan önemli faktörlerdendir.

Antik kentte çatı seviyesine kadar korunmuş çok sayıda yapı ve yapı kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Sarp ve engebeli bir arazi üzerinde konumlanan akropole (yukarı şehir) ait kalıntılar ise kentin güney ucunda yer alan, denize doğru uzanan ve çevreye hâkim konumdaki yüksek bir çıkıntı üzerinde, "Anamur Burnu" olarak bilinen bölgede bulunmaktadır. Akropol alanında Helenistik ve Orta Çağ dönemlerine ait sur duvarlarının yanı sıra sarnıç, hamam ve kilise gibi çeşitli yapı kalıntıları bulunmaktadır. Aşağı Şehir olarak tanımlanan, sahile yakın düz alanda ise kentin anıtsal kamusal yapıları yer almaktadır. Bu bölgede bazilika, tiyatro, odeon, palaestra, kilise, hamamlar ve su kemerleri gibi görkemli mimari yapılar dikkat çekmektedir. Kenti batıdan sınırlayan dağın yamaçlarında ise birçoğu çatısına kadar korunmuş farklı tipte mezarları bir arada bulunduran bölgenin en büyük nekropol alanı yer alır (Tekocak, 2020, s. 192-208) (Şekil 2).

Anemurium, coğrafi konumu itibarıyla gerek doğudan batıya gerekse kuzeyden güneye uzanan bir yol güzergahı üzerinde olması nedeniyle birçok antik yazarın ve seyyahın uğrak noktası olmuştur. Anemurium adına ilişkin en erken bilgi, MÖ 4. yüzyılda yaşadığı düşünülen Antik Çağ coğrafyacısı Pseudo-Skylaks'ın eserinde geçmektedir (Pseudo-Skylaks, 2016, s. 286). Skylaks'ın "Anemourion Burnu ve Kenti" diye bahsetmesi, kentin bu dönemde bilindiğine dair en erken işarettir. Skylaks'ın dışında Titus Livius (Titus Livius, 1828, XX, 4), Strabon (Strabon, XIV, 5, 3; XIV, 6, 3; XIV, 5, 5), Plinius (Pliny, 1961, V, XXII, 93; V, XXIII, 94), Tacitus (Tacitus, 1906, XII, 55), Ptolemaios (Claudii Ptolemaei, 1845, 35) ve Pomponius Mela (Pomponius Mela, 1843, Lib. I, XIII) gibi antik yazarların eserlerinde de Anemurium ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.

Anemurium'da kentin bölge tarihindeki önemini ortaya koymak ve günümüze ulaşan yapı ile kalıntıların korunmasını sağlamak amacıyla 2016 yılından bu yana Prof. Dr. M. Tekocak başkanlığında kazı, koruma-onarım, belgeleme, konservasyon ve yayın şeklinde çalışmalar sürdürülmektedir (Tekocak, 2018, s. 65-77; Tekocak, 2019a, s. 212-221; Tekocak, 2019b, s. 197-220; Tekocak ve ark. 2019, s. 521-548).

Bu makalede, Dağlık Kilikya Bölgesi'nin başlıca kentlerinden biri konumundaki Anemurium'da 2019 yılında yapılan çalışmalardan bahsedilecek ve bu çalışmalar sırasında saptanan bulgular ve tespitler üzerinde durulacaktır. Çünkü 2019 yılı çalışmalarıyla elde edilen bilgiler, kentin tarihi açısından eksik kalan kısımlara yeni bir bakış açısı getirilmesine ve önemli sayılan bazı sonuçların ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır. Bu kapsamda; Nekropol Kilisesi'nde, Merkez (III 10 C) Kilise'de, Merkez (III 5) Hamam'da, ANR17.NKR.001 kodlu Kubbeli Mezar'da (A I 6) ve Sütunlu Cadde olarak düşünülen alanda yapılan çalışmalar, tespitler ve elde edilen sonuçlar anlatılmıştır.

Belgeleme ve Kazı Çalışmaları

Nekropol Kilisesi

Nekropol Kilisesi, antik kentin kuzeyinde konumlanmış olup Nekropol alanı içerisinde inşa edilmiş olması nedeniyle bu adla anılmaktadır (Russell, 1974, s. 17-18; Russell, 1977, s. 7-8; Russell, 1979, s. 3-5) (Şekil 4). Kilisede, yeni kazı döneminde, 2018-2019 yıllarında çalışmalar yürütülmüştür (Tekocak, 2019a, s. 214-216; Tekocak, 2019b, s. 200-202). Kilisenin kuzey beden duvarının hemen kuzeyinde, 14.60x0.60 m'lik bölümde kazı yapılmıştır. Anastylosis esaslı restorasyon çalışmalarına hazırlık olması amacıyla gerçekleştirilen bu kazılarda beden duvarlarının sağlamlığı, duvar temeli, duvar üzerindeki uygulamalar başta olmak üzere birçok konuda bilgi elde edilmiştir. Ayrıca burada yapılan kazılar esnasında 41 adet bronz sikkenin ortaya çıkması, yapının inşa ve kullanım dönemi hakkında ipucu sunan oldukça önemli bir bulgu olmuştur (Şekil 5). Çünkü söz konusu sikkeler, baptisteriumun (vaftizhane) batı girişinin, kilisenin kuzey beden duvarıyla dışarıda kesiştiği noktada toplu hâlde ele geçirilmiş olup bu buluntu durumu itibarıyla bir define niteliği taşımaktadır (Oyarçin ve Tekocak, 2020, s. 275-276). Kilisenin güneyindeki mekânlarda yürütülen çalışmalarda da yapının inşa süreci ile ilgili bilgi veren önemli kalıntılar açığa çıkmıştır. Kilisenin C.1 Mekânı'nın güneybatı kısmında, güneyden kuzeye geçişi mümkün kılan üç basamaklı bir giriş alanı açığa çıkarılmıştır (Tekocak, 2019b, s. 200-201). Böylece bu basamakların bulunmasıyla birlikte, kilise dışından söz konusu basamaklar aracılığıyla zemini taş döşeli C.1 Mekânı'na inildiği tespit edilmiştir (Şekil 6). Genellikle büyük boyutlu moloz taşlarla yapıldığı anlaşılan bu mekândaki zeminde yer yer eşik taşı bloklarının da kullanılmış olması bir dönem onarım yapıldığını göstermektedir¹. Kilisenin güneyindeki bir diğer mekân olan C.2 Mekân'da yapılan çalışmalarda da zemin mozaïği parçasının (1.30x0.70 m) kuzey tarafta devam ettiği tespit edilmiştir² (Şekil 7). Diğer taraftan kilisenin güneyindeki bir başka mekân olan C.3 Mekân'da zemin kotunu düzenleme çalışmaları bu yılda devam etmiş ve bu çalışmaların sonucunda da mekânın farklı yönlerinde moloz taşlarla yapılmış 3 adet mezar açığa çıkmıştır (Şekil 8). Bahsi geçen mezarlardan ilki M1 Mezarı olarak kodlanmış olup şapelin güney

1 Bazı noktalarda ciddi tahribata uğramış olsa da söz konusu bu döşeme kabaca 5.40x8.30 m ölçülerindedir.

2 Mavi, pembe ve beyaz renkli tesseralarla yapılmış olan mozaik zemin üzerinde geometrik motiflerin olduğu görülmüştür.

duvarının dışında, bu duvara bitişik olarak, doğu-batı doğrultulu inşa edilmiştir. Moloz taşlarla oluşturulan bu mezarın (1.90x0.60 m) içerisinden, dağınık hâlde bir bireye ait iskelet açığa çıkmıştır. İskeletlerin bu şekilde dağınık olarak açığa çıkması mezarın, olasılıkla definin gerçekleştiği süreçten sonraki dönemde soyguna ya da tahribata uğramış olabileceği düşüncesini akla getirmiştir. M1 Mezarı'nın batısında tespit edilen M2 Mezarı da (2.14x0.80 m) düzensiz moloz taşlarla yapılmış ve dikdörtgen formunda olup doğu-batı doğrultuludur. Mezar içerisinde herhangi bir bireye ait iskelet veya mezar buluntusuna rastlanmamıştır. M3 Mezarı (1.95x0.77 m) ise yine şapelin güney duvarına bitişik olarak doğu-batı yönünde inşa edilmiş olup M1 Mezarı'nın doğusunda ortaya çıkmıştır. Bu mezar da moloz taşlarla yapılmış olup dikdörtgen bir görünüme sahiptir. Diğerlerinden farklı olarak bu mezarın üzeri ve yan bölümleri çatı kiremitleri ile örtülmüştür. Mezarın içerisinde bireye ait bir kafatasına rastlanmış ancak iskeletin diğer parçalarının dağınık ve düzensiz olduğu görülmüştür. Tıpkı yukarıdaki mezarlar gibi M3 Mezarı'nın da bir soyguna ya da tahribata maruz kaldığı düşünülmektedir. Yukarıda anlatılan çalışmaların yanı sıra kilisenin orta nef, kuzey nef, narteks bölümlerinde de temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiş olup bu çalışmalar neticesinde bahsi geçen bölümlerde statümen (bloka) tabakasıyla karşılaşılmasıdır. Bu tabakanın varlığı kilisenin iç mekânlarının ve özellikle de ana salonlarının mozaikle kaplı olduğu düşüncesini bir kez daha kanıtlamıştır. Diğer taraftan kilisede yapılan çalışmalar sırasında toplamda 66 adet bronz sikke ele geçmiştir. Bunlardan 16'sı Geç Roma, 50'si Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bu sikkelerden imparatoru tanımlanabilen Geç Roma sikkeleri içerisinde; I. Constantinus Dönemi (MS 307-337), II. Constantius Dönemi (MS 337-361) ve Arcadius Dönemi (MS 395-408) örnekleri bulunurken, Bizans sikkeleri içerisinde ise II. Iustinus Dönemi (MS 565-578), Heraclius Dönemi (MS 610-641), Phocas Dönemi (MS 602-610) ve II. Constans Dönemi (MS 641-654) örnekleri vardır.

Sikkelere ek olarak, kazılar sırasında çeşitli formlara ait çok sayıda seramik parçası, bronz obje, zincir parçası, demir çivi, kemer tokası, üzerinde ok ucu ve volüt bezemelerinin bulunduğu mermer levha parçası, sütun parçası, saç iğnesi, Korint sütun başlığı parçası, cam kadeh/kaide parçaları gibi buluntular ele geçirilmiştir.

Merkez (III 10 C) Kilisesi

Merkez (III 10 C) Kilisesi, Anemurium'un merkezi bir noktasında yer alan önemli kiliselerinden birisidir (Russell, 1979, s. 6; Russell, 1985, s. 179-180) (Şekil 9). Kilise, çalışmalara başlamadan önce yoğun molozlu dolguyla kaplıydı. Bu süreçte yapının sadece beden duvarları ve birkaç sütunun üst yüzeyi belliydi. 2018 yılında yapının neflerinde, narteks bölümünde, kuzeyindeki ve doğusundaki mekânlarda bulunan molozlu dolgu toprağı temizleme çalışmaları yürütülmüş ve bu sayede kilisenin mekânları büyük oranda belirlenmişti (Tekocak, 2019a, s. 216-218; Tekocak, 2019b, s. 202-205). 2019 yılı çalışmalarına da aynı şekilde devam edilmiş, yapının tüm mekânları ve bu mekânlara ait mimari unsurlar açığa çıkartılmış, devrilmiş hâlde bulunan sütunlar özgün konumlarına yerleştirilmiştir.

Kilisenin ana salonlarına açılan giriş bölümü olan nartekse³, güney yönünde bulunan beş basamak yardımıyla inilmektedir. Buradaki son basamaktan 0.12 m aşağıda narteks zemini başlamaktadır. Narteksin ortaya yakın bir bölümünde kayrak taşlarından oluşturulmuş zeminine ait bir bölüm ortaya çıkartılmış ve bu zeminin özellikle kuzey ve güney yönde daha fazla tahrip olduğu anlaşılmıştır (Şekil 9). Ayrıca zeminin tahrip olduğu kuzey kısımdaki dolguda yoğun şekilde kilisenin çatısına ait kiremit parçalarıyla karşılaşılmasıdır. Narteksin doğusunda ise neflere geçişlerin sağlandığı girişler bulunmaktadır. Bu girişlerde, her bir nef girişine ait üç adet eşik taşı ve bu eşik taşlarını sınırlayan destek duvarları yer almaktadır (Tekocak, 2019b, s. 203). Kilisenin neflerinde ve bema bölümünde de yapılan çalışmalar neticesinde bu bölümlerle ilgili daha detaylı bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Özellikle güney nefin batı kısmındaki duvar temelleri ve zemin kalıntıları belirginleştirilmiştir (Tekocak, 2019b, s. 203-204). Bahsi geçen bu temel ve zemin kalıntılarının görünüşleri itibarıyla kilisenin erken yapım evresiyle ilişkili oldukları sonucuna varılmıştır. Bunun dışında güney beden duvarına bitişik şekilde yapılmış ve bench/oturma sırası olarak düşündüğümüz kısmın ise güney nefin batı ucundan başlayarak güney pastoforion girişine kadar devam ettiği tespit edilmiştir⁴.

3 Narteks, içten içe 9.50x2.30 m ölçülerindedir.

4 Oturma sırası/bench kalıntısı, genel hatlarıyla 14.90x0.40x0.35 m ölçülerindedir.

Ayrıca geçmiş yıllarda yapılan kazılarda güney nefin ortasına yakın bir noktada açığa çıkan dörtgen biçimli pişmiş toprak plakalardan⁵ oluşan zeminin de güney pastoforiona kadar devam ettiği anlaşılmıştır. Öte yandan güney nefi güneyde sınırlandıran duvar, diğerleri ile kıyaslandığında en yüksek seviyesine kadar korunmuş ve en sağlam kalmış duvardır. Bu duvar üzerinde kilisenin farklı kullanım dönemlerinde gerçekleştirilen tadilat izleri ve erken kullanım dönemlerine dair kalıntılar açıkça seçilebilmekte ve bunun yanı sıra duvar üzerinde ahşap hatıllara ait boşluklar da bulunmaktadır. Bununla birlikte duvar üzerindeki bir açıklıktan yola çıkılarak burada bir pencerenin olması da kuvvetle muhtemeldir. Kilisenin ana salonlarından ortada bulunanı olarak nitelendirilen ve orta nef olarak adlandırılan bölümde yürütülen molozlu dolgu temizliğinin sonucunda ise önemli mimari kalıntılar açığa çıkmıştır. Orta nef girişinin hemen önünde, buradaki girişe bitişik vaziyette, 0.60 m altta, kuzey güney yönünde uzanan bir duvar kalıntısı (0.65x4.40 m) tespit edilmiştir (Tekocak, 2019b, s. 203). Moloz taş ve toprak harç kullanılarak yapılan söz konusu duvarın görünümü ve yapım tekniğinden yola çıkılarak, narteksten orta nefe inerken kullanılan ikinci basamak olduğu anlaşılmıştır. Yine orta nefin güneyinde ve kuzeyinde devrilmiş vaziyette bulunan sütun gövdelerinin altındaki molozlu dolgular temizlenmiş ve bu sayede sütunların oturtulduğu ayaklar/kaideler⁶ tam manasıyla açığa çıkmıştır. Ayrıca bu sütun ayaklarının/kaidelerinin arasına ince uzun ve moloz taş kullanılarak oluşturulmuş duvarların⁷ örüldüğü de görülmüştür. Orta nefi doğuda, bemaya geçişin olduğu kısım sınırlandırmaktadır. Bu bölümde daha ince, dikdörtgen görünümlü mermer bloklar vardır. Muhtemelen buraya dikdörtgen mermer templan levhaları yerleştirilmiş olmalıdır.

2018 yılı çalışmalarında kuzey nefin batısındaki girişten 0.15 m aşağıda, pişmiş toprak levhalardan yapılmış ve nefe inişi sağlayan bir basamak tespit edilmişti (Tekocak, 2019b, s. 203). 2019 yılı çalışmaları ise özellikle söz konusu bu basamağın önünde bulunan dolguda devam etmiştir. Buradaki çalışmalarda içerisinde seramik ve yoğun çatı kiremitlerinden oluşan lokal yangın izlerine sahip bir dolgu ile karşılaşmıştır⁸. Bu dolgunun kaldırılmasının ardından, kuzey nefin doğu ucuna kadar uzanan ve ortalama 0.45x0.45x0.04 m ölçülerindeki pişmiş toprak kare levhalardan oluşan nef zemini açığa çıkarılmıştır (Şekil 10). Esasında söz konusu levhaların özgün işlevlerinin çatı kiremidi olduğu, ancak ikincil bir kullanım evresinde zemin döşemesi olarak yeniden değerlendirildikleri tespit edilmiştir. Bu uygulamada, çatı kiremitlerinin düz yüzeyli kısımlarının özenle yerleştirilerek yürüyüş düzlemini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı durum güney nef zemini için de geçerlidir. Kısmen tahribatlar olsa da bu zeminlerin kuzeyde ve güneyde büyük bir bölümü günümüze oldukça sağlam vaziyette ulaşmıştır. Bununla birlikte kuzey neften 1B Mekânı'na geçişin sağlandığı kısımdaki dolgu temizlenmiş ve burada da bir eşik taşı (0.41x1.15 m) olduğu ortaya çıkmıştır. Kuzey nefi kuzeyde sınırlandıran duvar üzerinde de tıpkı güney duvarda olduğu gibi kilisenin inşa süreciyle ilgili önemli ipuçlarını bulabilmek mümkündür. Bu duvar üzerinde de farklı dönemlerde yapılmış tadilat izleri, pencereye ait olabilecek ve ahşap hatılların oturtulduğu boşluklar açıkça seçilebilmektedir. Bema kısmında yapılan çalışmalarla ise apsis⁹ duvarı daha da belirginleştirilmiş ve daha algılanır hâle getirilmiştir. Bu sayede apsis duvarının ortasında yer alan izlerin buradaki bir pencereye ait olduğu açıkça anlaşılmıştır. Duvarın iç yüzünde de simetrik şekilde bırakılmış hatıl boşlukları (ortalama 0.17x0.20 m) vardır. Yine buradaki çalışmalarla apsisin hemen önünde, apsis bitişik şekilde yapılmış olan oturma sırası (sinthronon) tam anlamıyla açığa çıkartılmış ve bu oturma sırasının güney uçta kısmen tahribe uğradığı görülmüştür (Tekocak, 2019b, s. 204). Apsisin güneyinde (diakonikon?) ve kuzeyinde (prothesis?) yer alan pastoforion bölümlerinde daha belirginleştirilmiş ve bu iki mekânın arasında bulunan toprak harçlı duvarın¹⁰ söz konusu mekânları birbirinden ayırmak için buraya örüldüğü anlaşılmıştır.

Ayrıca 2019 çalışmalarında kilisenin kuzeyinde bulunan üç mekânda da molozlu dolgu temizliği yapılmış ve bu çalışmalarla birlikte mekânların mimarisi ile ilgili yeni unsurlar ortaya çıkmıştır. Böylece önceki yıllarda

5 Bunların her biri ortalama 0.45x0.45x0.04 m ölçülerindedir.

6 Bunlar ortalama 0.70x0.90 m ölçülerindedir.

7 Bağlantı duvarları ortalama 2.70x0.60 m ölçülerindedir.

8 Lokal yangın izleri, ortaya çıkarttığımız pişmiş toprak zemin levhalarının üzerinde de görülebilmektedir. Bu görünüm ve izler, kilisenin bir kullanım döneminde yangın geçirmiş olabileceği ihtimalini akla getirmiştir.

9 Apsis duvarı, 4.00 m çapında olup 0.50 m genişliğe sahiptir.

10 Bu duvar, 0.65x1.15x1.17 m ölçülerindedir.

yapılan tespitleri 2019 yılında ortaya çıkartılan bulgularla birlikte değerlendirebilmek mümkün olmuştur. Kilisenin kuzeyinde sıralı şekilde, yan yana konumlandırılmış mekânlardan en batıdaki olan 1A Mekânı'nın¹¹ güneybatı ve güney kısmı başlangıçta yoğun molozlu dolgu ile kaplıydı. Bu dolgunun kaldırılmasının ardından, mekânın güneybatısında moloz taşlardan inşa edilmiş altı basamaklı bir mimari düzenleme ortaya çıkarılmıştır (Şekil 11). Buradaki basamaklar, ortalama 0.30x0.30x0.90 m ölçülerinde olup en üstteki basamak dörtgen şekilde bir düzlem/podyum oluşturmaktadır. Mekânın işlevi açıkça belirlenemese de bahsi geçen basamaklar, batıdaki girişten 1A Mekânı'na inişi sağlamaktadır. Ayrıca, mekânın kuzey duvarında farklı duvar örgü sistemlerinin ve dönemsel eklemelerin bulunduğu da belirlenmiştir. Bununla birlikte, 1A Mekânı'nın doğu duvarında yer alan 0.90 m genişliğindeki bir kapı açıklığı aracılığıyla orta bölüme, yani 1B Mekânı'na¹² geçiş sağlanmaktadır. 1B Mekânı'nda gerçekleştirilen çalışmalarda ise özellikle batı kısmında, köşelerde benzer teknikle inşa edilmiş iki mimari unsur (ocak?) ve Mekânın kuzeydoğu köşesine yakın bir konumda, Korint tipi bir sütun başlığının hemen altında yaklaşık 1.00 m çapında bir kuyu ortaya çıkarılmıştır.

1B Mekânı'nın doğusundaki bir kapıyla (1.25 m) 1C Mekânı'na¹³ girilmektedir. Mekânın kuzeybatı köşesinde, orta kısmı hatıl boşluğu (0.26x0.44 m) tarzında yapılmış, yukarıya doğru yükselen bir mimari uygulama bulunmaktadır. Bahsi geçen uygulamanın işlevi henüz anlaşılamamıştır. Ayrıca mekânın kuzeye açılan bir girişi (0.95 m) ve kuzey pastoforiona açılan bir başka girişi (1.10 m) bulunmakta olup buradan diğer mekânlara geçiş kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bunların yanı sıra, çalışmalar sırasında Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait çeşitli sikkeler bulunmuştur. Bu sikkeler, I. Leo Dönemi (MS 457-474), II. Iustinus Dönemi (MS 565-578) ve Heraclius Dönemi'ne (MS 610-641) ait örneklerdir. Ayrıca, sikkelere ek olarak bronz zincir parçası, demir çivi, cam parçası, bronz obje, kandil maşası ve çeşitli mimari unsurlar da tespit edilmiştir.

Merkez (III 5) Hamam

2019 yılında çalışma yürütülen bir diğer yapı, Merkez (III 5) Hamamı'dır (Alföldi, 1968, s. 6-7; Smith, 1968, s. 137-138; Alföldi-Rosenbaum, 1989, s. 1647). Hamam, Merkez (III 10 C) Kilisesi'nin güneybatısına konumlandırılmış olup güney-kuzey yönlü inşa edilmiştir (Şekil 12). 2018 yılında hamamın kuzeyinde ve kuzeydoğusunda kazı çalışmaları yapılmış ve bu çalışmaların sonucunda da iki mekân (10. ve 11. Mekân) ortaya çıkmıştı (Tekocak, 2019a, s. 206). 2018 yılı çalışmalarında 10. Mekân'ın (6.05x4.50 m) dış hatları belirlenmiş ve doğusunda bir giriş (0.90 m) tespit edilmişti. 2019 yılında yapılan çalışmalarda ise mekânın doğu ve batı duvarına dayandırılarak yapılmış ve birbirine doğru uzanan iki destek duvarı (0.55x0.75x1.10 m) açığa çıkmıştır. Böylece 10. Mekân'ın içte iki alt mekâna ayrıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca çalışmalar sırasında özellikle kuzeydeki alt mekânın kuzeybatı köşesinde bir mermer döşeme kalıntısına rastlanılmış olması bir dönem mekânın tabanının bu şekilde döşeli olduğuna dair önemli bir bulgu olmuştur. Yine 2019 yılında hamamın kuzeydoğusundaki çalışmalarda 11. Mekân'a bitişik şekilde inşa edilmiş iki yeni mekân tespit edilmiştir. Bu yeni tespit ettiğimiz mekânlardan batıda olanı 12. Mekân, doğuda olan ise 13. Mekân olarak adlandırılmıştır. 12. Mekân, 6.50x3.70 m ölçülerinde, 13. Mekân ise 4.40x3.70 m ölçülerindedir. Dikdörtgen plan düzenine sahip bu mekânlarda duvarların günümüze ulaşan yükseklikleri ortalama 1.00 m ölçüsündedir. Duvar kalınlıkları ise 0.55 ile 0.60 m arasında farklılık göstermektedir. Merkez (III 5) Hamamı'nda yürütülen kazı çalışmaları, Anemurium'un geç dönemlerine ışık tutan çok sayıda arkeolojik buluntunun gün yüzüne çıkarılmasını sağlamıştır. Yukarıda sözü edilen mekânlarda gerçekleştirilen temizlik ve kazı faaliyetleri sırasında, Caracalla Dönemi (MS 211-218), II. Maximus Dönemi (MS 235-238), II. Constantius Dönemi (MS 337-361), Valens Dönemi (MS 364-378), Gratianus Dönemi (MS 367-383), II. Valentinianus Dönemi (MS 375-392), Arcadius Dönemi (MS 395-408), Honorius Dönemi (MS 393-423), II. Theodosius Dönemi (MS 408-450), Anastasius Dönemi (MS 491-518), I. Iustinianus Dönemi (MS 527-565), Mauricius Tiberius Dönemi (MS 582-602), Phocas Dönemi (MS 602-610), Heraclius Dönemi (MS 610-641), II. Constans Dönemi'ne (MS

11 Mekân, 3.77x5.99 m ölçülerindedir.

12 Mekân, 3.23x8.61 m ölçülerindedir.

13 Mekânın ölçüleri 2.54x6.63 m'dir.

641–654) tarihlendirilen sikkeler ele geçirilmiştir. Bunun dışında hamamda yürütülen çalışmalarla farklı formlara ait seramik parçaları, MS 5.-6. yüzyıla tarihlenen kandiller, olta iğnesi, haç motifli parça, cam parçaları, demir çivi gibi buluntular da ele geçmiştir.

ANR17.NKR.001 Kubbeli Mezar (A I 6)

Mezar, aynı zamanda A I 6 olarak adlandırılmakta olup Büyük Hamam'ın kuzeybatı kesiminde konumlanmaktadır (Şekil 13). Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş olan mezar, iki katlı bir yapıya sahiptir (Alföldi-Rosenbaum, 1971, s. 36). Esasında çatı kısmı günümüze ulaşmamış olsa da var olan izler mezarın kubbeli bir üst örtüye sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Mezarda, 2017 yılında ilk olarak tespit ve belgeleme çalışmaları yapılmış (Tekocak, 2019a, s. 199) ve bu tespitler çerçevesinde 2019 yılında da özellikle mezarın çevresinde ve alt katındaki mekânlarda temizlik ve kazı çalışmaları yürütülmüştür. İlk etapta mezarın dışında belirlenen alanlarla çalışmalar yapılmıştır. Mezarın batı bölümü, bir sokak görünümünde olup mezarla olan ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu sayede yapılan çalışmalar, mezarın inşasında yer yer anakayadan yararlanıldığını ortaya koymuştur.

Bahsi geçen alanların temizliğinin tamamlanmasının ardından mezarın birinci katındaki iç mekânlarda çalışmalara başlanmıştır. 1. Mekân, mezarın birinci katında, en güneydeki mezar odasıdır. Yaklaşık 3.80x3.80x2.70 m ölçülerindeki, kare planlı bu mekâna kuzeydeki bir kapıdan (1.26x1.70 m) girilmektedir. 1. Mekânın zemini kireç harcı ile kaplıdır (1.05x2.79 m). Mezar odası içerisinde kemer örgü tekniğiyle inşa edilmiş üç adet arcosolium (arkesol) bulunmaktadır. Bu arkesollerden batıda olanı A1, güneyde olanı A2, doğuda olanı ise A3 olarak adlandırılmıştır¹⁴. Ayrıca mezarın güneybatı ve güneydoğu köşesinde ortalama 0.80x1.50x0.75 m ölçülerinde birer mezar veyahut da anma törenlerinde kullanıldığı düşünülen uygulamalar bulunmaktadır. A1 ve A2 arkesolleri oldukça iyi korunmuş iken A3 arkesolünün üst bölümünün büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Burada yapılan çalışmalar sırasında arkesoller içerisinde dağınık şekilde kemik parçaları, çivi ve metal objeler, seramik parçaları ele geçmiştir. 1. Mekânın kuzeyindeki bölüm ise 2. Mekân'dır. Dikdörtgen planlı bir hol görünümündedir. Beşik tonoz olarak inşa edilen bu mekân, 2.75x5.13 m ölçülerinde olup mekâna, kuzeyindeki duvar üzerinde yer alan bir kapı (1.20 m genişlikte, 2.10 m yükseklikte) ile girilmektedir. Mekânda yapılan kazı çalışmaları sonrasında ise zemininin kireç harçtan yapıldığı tespit edilmiştir. Yine 2. Mekân'da yapılan dolgu temizliği çalışmaları esnasında bronz sikkeler, demir objeler, metal objeler, kandil parçaları ve birçok seramik parçası ile karşılaşmıştır. 2. Mekân'ın kuzeyinde yer alan 3. Mekân, karmaşık bir görünüm sergilemekte olup beden duvarlarının büyük bölümü tahrip olmuştur. Mekânın batısında oldukça büyük boyuta sahip bir arkesol (1.70x1.91x1.13 m) bulunmakta olup bu arkesol, 3M1A olarak adlandırılmıştır. Bahsi geçen arkesolün bir gömü için mi kullanıldığı yoksa mezarın ikinci katına erişim sağlama amacıyla mı inşa edildiği konusu net değildir.

Öte yandan mezarda ele geçen 16 adet sikkenin 4'ü I. Valerianus Dönemi'ne (MS 253-260) tarihlenen Roma Eyalet sikkeleridir. Bu sikkelerden, biri Antiocheia ad Cragum ve diğeri Tarsos ve ikisi Anemurium kentine aittir. Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen 10 sikkeden imparatoru seçilebilen örnekler ise Probus (MS 276-282), I. Constantinus (MS 307-337), II. Iulianus (MS 361-363) ve Honorius (MS 393-423) dönemlerine tarihlenmektedir. Mezar çevresinde ele geçen Bizans sikkelerinden bir tanesi I. Iustinianus (MS 527-565), diğeri ise II. Isaac Angelos Dönemi'ne (MS 1185-1195) aittir.

Sütunlu Cadde? Olarak Düşünülen Alan

Antik kentin sahile yakın bölümünde, Palaestra'nın doğusunda yer alan basamaklı kısım ile doğrudan bağlantılı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan yaklaşık dörtgen görünümlü uzun bir alan yer almaktadır (Şekil 14). Söz konusu alanda yapılan incelemelerde birçok noktada sütun gövdesi, sütun başlıkları ve sütun kaidelerinin görülmüş olmasından dolayı burada bir sütunlu cadde olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu sebeplerle 2019

14 A1 Arkesolü 1.37x2.27x1.00 m, A2 Arkesolü 1.51x2.10x1.00 m ve A3 Arkesolü ise 1.35x2.27 m ölçülerindedir.

yılı çalışmaları kapsamında bahsi geçen alanda jeoradar taraması yapılmış ve tarama sonuçlarından elde edilen verilere göre söz konusu alanın ortaya yakın bir noktasında 5.00x5.00 m ebatlarında sondaj alanı belirlenmiş ve buraya SC1 adı verilmiştir. Bu sondajın deniz seviyesinden yüksekliği +4.80 m'dir. Sondaj çalışmalarında +4.58 m kotuna ulaşıldığında; 1.15 m genişliğinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve moloz taş ile kireç harcı kullanılarak inşa edilmiş bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu duvarın 2.50 m derinliğe kadar devam ettiği tespit edilmiştir. +3.93 m kotuna inildiğinde sıkışmış kumdan oluşan bir zemine? ulaşılmıştır. +2.70 m kotuna inildiğinde ise yoğun deniz kumu tabakası içerisinde bireye ait bir iskeletle karşılaşmıştır (Şekil 15). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan iskeletin kafatasının parçalanmış durumda olduğu gözlemlenmiştir. Sağ elinin yumruk biçiminde, sol elinin ise yana doğru açık pozisyonunda bulunduğu belirlenmiştir. Sol kolun konumu ve vücut düzeni, bireyin buraya kasıtlı bir gömüyle yerleştirilmediğini düşündürmektedir. Bu bireyin yaklaşık 0.30 m güneyinde, güney-kuzey doğrultusunda uzanan ikinci bir iskelet daha ortaya çıkarılmıştır. İkinci birey, ilkinde kıyasla 0.40-0.50 m daha yüksek bir seviyede yer almaktadır. Yoğun kum tabakası içerisinde, başlangıç kotundan yaklaşık 2.00 m derinlikte ve kalın bir duvarın hemen önünde yan yana iki bireyin bulunması oldukça dikkat çekicidir. Zira bu alanda mezar yapısına işaret eden herhangi bir bulguya ya da bireylerle ilişkilendirilebilecek ölü armağanına rastlanmamıştır. Bu sondajdaki kazı çalışmaları +2.30 m kotunda sonlandırılmıştır. SC1 sondajındaki çalışmalar sırasında üç adet bronz sikke ele geçirilmiş olup bu sikkelerin düşük korunma durumuna rağmen ikisinin arka yüzey izlerinden MS 4.-5. yüzyıllarda darp edildikleri anlaşılmış, diğerinin ise muhtemelen bir Roma sikkesi olduğu değerlendirilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Anemurium'un 2019 sezonu çalışmaları, kentin Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağ mimari dönüşümlerine dair önemli veriler sağlamıştır. Nekropol Kilisesi'nin güneyindeki mekânlarda yürütülen çalışmalar geç dönem mekânları ve bu mekânlarda görülen mozaik zeminler olası bir onarım evresini göstermiştir. Ayrıca baptisterium batı girişinde toplu hâlde ele geçen 41 bronz sikkeden oluşan define ise önemli bir bulgu olarak öne çıkmıştır. Bu alanda ele geçirilen tüm sikkeler, MS 610-618 yılları arasına tarihlenen Heraclius Dönemi'ne aittir. Büyük bölümü Konstantinopolis darphanesinde basılmış olan bu sikkelerin bir diğer özelliği ise sekiz adedi hariç çoğunluğu Focas Dönemi'ne ait olmak üzere önceki imparatorların sikkeleri üzerine yeniden darp edilmiş olmasıdır. Söz konusu bulgular, Focas ile Heraclius arasındaki siyasi çekişmelerin yanı sıra Dağlık Kilikya Bölgesi'nde gerçekleşen Sasani akınlarının da sikke buluntularına yansımış olabileceğini göstermektedir (Foss, 1975, s. 723). Heraclius Definesi'ne ait sikkeler, kilise içinde ele geçirilen nadir sikke gruplarından birini oluşturmakta olup yapıdan elde edilen diğer kalıntı ve buluntularla birlikte değerlendirildiğinde, kilisenin tahribat sürecine ilişkin önemli bir gösterge olması bakımından büyük bir öneme sahiptir (Oyarçin ve Tekocak, 2020, s. 275-276; Tekocak, 2019a, s. 214-216; 2019b, s. 200-202). Diğer taraftan kilisenin güneyinde ortaya çıkarılan mezarlar kilisenin geç dönem kullanım evresinin anlaşılması açısından önemli veriler sunmuştur. Buradaki gömü uygulamalarının şapelin inşa edildiği ve kullanıldığı dönemle doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim kilise içinde ele geçen ve aynı zaman aralığına (12.-14. yüzyıllar) tarihlendirilen sırlı ve astarlı seramik parçaları hem şapelin hem de güneydeki mezarlık alanının eşzamanlı bir geç Orta Çağ kullanımına işaret etmektedir. Bu bağlamda, şapelin güneyindeki mezarların varlığı, yapının söz konusu yüzyıllarda aktif olarak kullanıldığını ve şapelin inşa edilmesinin hemen ardından çevresinin mezarlık amacıyla değerlendirildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Merkez (III 10 C) Kilisesi'nde gerçekleştirilen kazılar; orta nefte düşmüş sütun gövdeleri altında kaidelerin yerinde olduğunu ve kaideler arası örülmüş alçak duvarların geç evre mekân düzenlemelerine işaret ettiğini ortaya koymuştur. Bema/apsis bölümünde pencere açıklığı ve sinthrononun bölümü, litürjik düzenin anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Duvarlarda beliren ahşap hatlı yuvaları, pencere nişleri ve farklı örgü teknikleri, yapının erken inşa evresi ve bununla birlikte tadilat/onarım sürecine sahip kullanım aşamalarına işaret etmektedir (Tekocak, 2019a, s. 216-218; 2019b, s. 202-205). Kilisenin kuzey ve orta nefinde ortaya çıkarılan pişmiş topraktan yapılmış dörtgen şekilli zeminin, aslında yeniden işlevlendirilmiş çatı kiremitlerinden oluşturulduğu anlaşılmıştır. Kiremitlerin düz yüzeyleri yukarı gelecek biçimde yerleştirilmiş ve bu sayede daha rahat bir yürüyüş düzlemi elde edilmiştir. Ancak

bu zeminin üzerinde yaklaşık 0.50 m kalınlığında bir dolgu tabakası birikmiş ve bu dolgunun üstünde devrilmiş sütun gövdeleri saptanmıştır. Sütunların devrilme yönleri ve konumları, yapının bir depreme bağlı ani yıkım yaşamış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim sütunların altında gözlenen moloz dolgu, yapının muhtemelen deprem öncesinde kısmen terk edilmiş ya da işlevini yitirmiş olabileceğine işaret etmiştir.

Diğer taraftan Merkez (III 10 C) Kilisesi'nin kuzeyinde bulunan ve yan yana bitişik olarak düzenlenmiş üç mekân, muhtemelen kiliseye bağlı servis birimleri olmalıdır. Bu mekânlardan en batıdakinden merdivenle sokağa erişim sağlanmaktadır. Özellikle ortadaki mekânda tespit edilen kuyu ile ocak? veya yanık izleri, çeşitli malzeme işleme faaliyetlerinin yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Doğudaki mekânda belirgin bir buluntunun tespit edilmemiş olması burasının depo ya da hazırlık alanı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu bu mekânlar malzeme işleme, bakım ve depolama gibi ihtiyaçları karşılayan bir servis/atölye kompleksi olarak kullanılmış olmalıdır.

Merkez (III 5) Hamamı'nın kuzeyinde yürütülen çalışmalar, Anemurium'un Geç Antik ve Erken Bizans dönemlerindeki mimari dönüşüm sürecine ilişkin önemli veriler sağlamıştır. Hamam yapısının kuzeyindeki, 10. 11., 12. ve 13. Mekânlar üzerine yapılan tespitler ve buluntular, bu mekânların bir atölye ya da işlik olarak değerlendirilebilecek bir fonksiyon kazandığına işaret etmektedir (Tekocak, 2019a, s. 206; Alföldi, 1968, s. 6-7; Smith, 1968, s. 137-138; Alföldi-Rosenbaum, 1989, s. 1647). Hamamın kuzeyinde, MS 6. ve 7. yüzyıllara tarihlenen yeni yapılaşma evresi, kentin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimi belgelemektedir. Bu alanlarda tespit edilen atölye/dükkân (tabernae) işlevi gören yapılar, arazinin %8 oranındaki eğimine uyumlu biçimde kuzey-güney doğrultulu duvarlarla teraslanarak inşa edilmiştir (Korkmaz ve Tekocak 2023, s. 21). Bahsi geçen teraslama duvarları, Merkez (III 5) Hamamı'nın kuzeyindeki mekânları sınırlayan duvarlarla aynı hizaya denk gelmektedir. Bu durum, her iki mimari evre arasında mekânsal bir sürekliliğin varlığına işaret etmektedir. Bu özellikleriyle yapılar Erken Bizans Dönemi kırsal konut mimarisinin karakteristik örneklerini yansıtır (Aydınoğlu, 1999, fig. 13-14; Eichner, 2011, 75-76). Burada ele geçen cam kadehler, cam kalıbı, cam cürufu, Phokaia Kırmızı Astarlı (Geç Roma C), Afrika Kırmızı Astarlı ve Kıbrıs Kırmızı Astarlı (Geç Roma D) seramikler, olta iğnesi, pişirme kapları, pul ağırlık, aplik, bronz kemer tokası, sütunce başlığı, amphoralar gibi önemli buluntularla birlikte ocak kalıntısı? ve mermer döşemeli zeminler tespit edilmiştir. Bu buluntular, burada cam üretimi ya da onarımıyla bağlantılı bir üretim etkinliğinin yanı sıra gündelik yaşam unsurlarının da varlığını ortaya koymaktadır. Akdeniz Havzası genelinde MS 4.-7. yüzyıllar arasında gözlenen avlulu ve çok odalı küçük ölçekli konut tipleri, Anemurium'da belgelenen bu yapıların mimari düzeniyle uyumludur. Bu paralellik, buradaki yapıların üretim/işlik olarak tasarlandığını desteklemektedir.

ANR17.NKR.001 Kubbeli Mezar (A I 6)'da birinci kattaki kare planlı mezar odası ve beşik tonozlu hol ile ilişkili arkesoller; gömü pratiklerini okunur kılmış ve sikkelerde yapı ile ilgili önemli bilgiler sunmuştur. İki katlı plan şemasına sahip olan mezarda, yapının üst katında tromp geçişli kubbeli bir üst örtü sisteminin kullanıldığı anlaşılmıştır. Alt katta üç, üst katta ise iki mekân yer almaktadır. Mimari özellikleri değerlendirildiğinde, yapının MS 3. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 4. yüzyılın ilk yarısı arasında iki inşa evresinden geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak ikinci evreye ait kuzey kesim büyük ölçüde tahrip olmuştur. Araştırmalar, üst katın örtü sisteminin tromp geçişli kubbe olduğunu kesin biçimde ortaya koymuş ve böylece yapının mimari önemini pekiştirmiştir. Roma mimarlığında kubbe bilinen bir unsur olmakla birlikte tromp geçişli kubbenin en erken örneğinin Firuzabad Sarayı'nda görülmesi bu tekniğin Sasani kökenli olduğuna işaret etmektedir (Alföldi-Rosenbaum, 1971, dn. 42; Ünsal, 1973, s. 222). En erken örneklerinin MS 3. yüzyılın ilk yarısında görüldüğü anlaşılan tromp geçişli kubbe örtüsünün Anadolu'ya hangi tarihte ulaştığına dair kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Anemurium'un bulunduğu bölgenin MS 260 yılında Sasani Kralı I. Şapur tarafından işgal edildiği göz önüne alındığında, tromp geçişli kubbe tekniğinin bu dönemde buraya ulaşmış olması muhtemeldir (Russell, 1987, s. 19; Pilhofer, 2011, s. 216). Dolayısıyla yapının ilk inşa evresi, Sasani etkisiyle MS 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Mezarın alt ve üst katlarında farklı örtü sistemlerinin uygulanmış olması, gömülen bireyler arasındaki sosyal ya da ailevi statü farklılıklarıyla ilişkili olabilir (Tekocak ve Eliüşük, 2022, s. 152-153). Bu doğrultuda, üst katın asıl mezar sahibine, alt katın ise yakın akraba veya ikincil bireylere ait olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan mezar ile ilgili mimari bulgular, Rosenbaum'un

Anemurium'daki kubbeli mezarların daha geç dönemlere ait olduğu yönündeki önerisinin, en azından bu örnek için geçerli olmadığını; yapının kentin diğer oda mezarlarıyla çağdaş bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır.

Sütunlu Cadde olduğu düşünülen alanda gerçekleştirilen kazılar SC1 sondajı, moloz taş ve kireç harçla örülmüş duvarı ile sıkışmış kum zemin üzerinde, mezar yapısı ya da ölü armağanı bulunmaksızın iki bireye ait iskelet tespit edilmesiyle dikkat çekmiştir. Duvara çok yakın konumda ve yoğun deniz kumu tabakası içinde, farklı kotlarda belirlenen bu bireylerin, olağan bir gömü uygulamasından ziyade bir doğal afet sonucu bu konuma ulaşmış olabilecekleri ihtimaller arasındadır. Bununla birlikte, bu bireylerin bilinçli bir gömü işlemiyle buraya yerleştirilmiş olma ihtimali de tümüyle göz ardı edilmemeli ve ilerleyen araştırmalarda bu olasılık da değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, 2019 yılı kazı sezonunda elde edilen arkeolojik veriler, Anemurium'un kent gelişimi ve mimari karakterine dair mevcut bilgileri derinleştirmiş; kentin arkeolojik potansiyelini ortaya koyarak ilerleyen dönem çalışmalarına yön verecek nitelikte katkılar sağlamıştır.

Kaynakça

- Alföldi, E. (1968). Excavation and restoration in Anemurium, 1966. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 15(1), 5-12.
- Alföldi-Rosenbaum, E. (1971). *Anamur Nekropolü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Alföldi-Rosenbaum, E. (1989). Anemurium: A bath building of the Early Christian - Early Byzantine Period. *Actes du XIe congrès international d'archéologie chrétienne (Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste, 21-28 septembre 1986)* içinde (ss. 1647-1659). École française de Rome.
- Aydınoğlu, Ü. (1999). Doğu Dağlık Kilikia'da *villae rusticae*. *Olba*, 2 (1), 155-169.
- Campbell, S. (1998). *The mosaics of Anemurium*. Pontifical Institute of Medieval Studies.
- Ptolemaei, C. (1845). *Geographia* (C. F. A. Nobbe, Ed.). Sumptibus et Typis Caroli Tauchnitii. (Orijinal eserin yayımlanma tarihi yakl. 150).
- Eichner, I. (2011). *Frühbyzantinische Wohnhäuser in Kilikien: Untersuchung zu den Wohnformen um Seleukeia am Kalykadnos* (Istanbulur Forschungen, Band 52). Ernst Wasmuth Verlag.
- Erzen, A. (1940). *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*. Robert Noske
- Foss, C. (1975). The Persians in Asia Minor and the end of antiquity. *The English Historical Review*, 90 (357), 721-747.
- Herodotos. (1973). *Herodot tarihi* (M. Ökmen, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. ve Tekocak, M. (2023). Anemurium son dönem kazılarında ortaya çıkarılan A ve B yapıları üzerine bir değerlendirme. *Seleucia*, 13, 21-42.
- Kurt, M. (2009a). Demir Çağı'nda Kilikya'da politik yapı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 119-129.

- Kurt, M. (2009b). Marcus Antonius'un Kilikya politikası. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24(2), 31-46.
- Kurt, M. (2011). Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. yüzyıl Roma yönetim olgusu ve Tarkondimotos Krallığı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 429-446.
- Machatschek, A. (1967). *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im rauhen Kilikien* (Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Band 2: Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, 96). Böhlau.
- Mitford, T. B. ve Andrews, S. (1980). Roman Rough Cilicia. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II (7/2), 1230-1257.
- Oyarçın, K. ve Tekocak, M. (2020). Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius defnesi. *Seleucia*, 10, 273-299.
- Pilhofer, P. (2011). *Anemurion: Neues aus der Welt der frühen Christen. Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament*, 195, 207-226.
- Pilhofer, S. (2015). *Romanisierung in Kilikien? Das Zeugnis der Inschriften* (Quellen und Forschungen zur Antiken Welt, Band 6). Herbert Utz Verlag.
- Pliny. (1961). *Natural history* (H. Rackham, Çev.; Cilt 2, Kitaplar III-VII). Harvard University Press; William Heinemann. (Orijinal eserin yayımlanma tarihi yakl. 77).
- Pomponius Mela. (1843). *Géographie* (L. Baudet, Çev.). C. L. F. Panckoucke.
- Pseudo-Skylaks. (2016). Seyrüsefer (M. Arslan, Çev.). *Libri*, II, 246-307.
- Russell, J. (1974). Excavations at Anemurium, Southern Turkey (1973). *Echos du Monde Classique - Classical News and Views*, 18 (1), 14-18.
- Russell, J. (1977). Excavations at Anemurium (1976). *Echos du Monde Classique - Classical News and Views*, 21(1), 5-15.
- Russell, J. (1979). Excavations at Anemurium (1978). *Echos du Monde Classique - Classical News and Views*, 23 (1), 1-9.

Russell, J. (1985). Excavations at Anemurium (Eski Anamur), 1985. *Echos du Monde Classique - Classical News and Views*, 30 (2), 179-180.

Russell, J. (1987). *The mosaic inscriptions of Anemurium*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Smith, L. C. (1968). Excavation report, Eski Anamur (Anemurium), 1967. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 16(1), 137-138.

Strabon. (2000). *Antik Anadolu coğrafyası* (Geographika: XII-XIII-XIV) (A. Pekman, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tacitus. (1906). *Annals* (A. J. Church & W. J. Brodribb, Çev.). Macmillan and Co.

Tekocak, M. (2018). Akdeniz'de bir liman kenti: Anemurium (Anemurion). *Selçuk Bakış* (Selçuk Üniversitesi Haber ve Tanıtım Dergisi), 12(48), 65-77.

Tekocak, M. (2019a). Anemurium 2018 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları. *ANMED: Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri Bülteni*, 17, 212-221.

Tekocak, M. (2019b). Anemurium kazı ve restorasyon çalışmaları: 2018. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41 (3), 197-220. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tekocak, M. (2020). Anadolu'nun güneyinde bir liman kenti: Anemurium. *Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları*, 178-209.

Tekocak, M. ve Eliüşük, M. (2022). Yeni kazılar ve araştırmalar ışığında Anemurium'dan bir mezar örneği: A I 6 nolu mezar. *Seleucia*, 12, 139-160.

Tekocak, M., Gündüz, R. ve Aldemir, C. (2019). Anemurium Odeonu üzerine yeni bir değerlendirme. *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, 521-548. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Titus Livius. (1823). *The history of Rome* (G. Baker, Çev.; Cilt 4). Peter A. Mesier. (Orijinal eserin yayımlanma tarihi yakl. MÖ 27-MS 17).

Ünal, A. ve Girginer, K. S. (2007). *Kilikya - Çukurova: İlk çağlardan Osmanlılar dönemine kadar Kilikya'da tarihi coğrafya, tarih ve arkeoloji*. Homer Yayınları.

Ünsal, B. (1973). *Mimari tarihi*. İstanbul D.M.M.A. Yayınları.

Zoroğlu, L. (1994). Kelenderis'in ilk çağ tarihi hakkında notlar. *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990)*, 1, 215-223. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

şEKİLLER

şekil 1

Kilikya Bölgesi

şekil 4

Anemurium Nekropol Kilisesi'nin Genel Görünümü

şekil 5

Anemurium Nekropol Kilisesi, Baptisterium'un Batı Girişinde Bulunan Sikkeler

Şekil 6

Anemurium Nekropol Kilisesi C.1.Mekanı

Şekil 7

Anemurium Nekropol Kilisesi, C.2.Mekan Mozaiği

şekil 8

Anemurium Nekropol Kilisesi C.3.Mekan'da Ortaya Çıkan Mezarlar

şekil 9

Anemurium Merkez (III 10 C) Kilisesi'nin Genel Görüntüsü

Şekil 10

Anemurium III 10 C Kilisesi, Kuzey Nefte Ortaya Çıkan Pişmiş Toprak Zemin Döşemesi

Şekil 11

Anemurium Merkez (III 10 C) Kilisesi, 1A Mekanı

şekil 12

Anemurium Merkez (III 5) Hamamı Genel Görünümü

şekil 13

ANR17.NKR.001 Kodlu Mezar (A I 6) Genel Görünümü

Şekil 14

Anemurium Sütunlu Cadde?

Şekil 15

Anemurium Sütunlu Cadde, SC1 Sondajı'nda Ortaya Çıkan Bireye Ait İskelet

